

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE ANA DİLİNE İLİŞKİN DİL TUTUMU ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Hatice VARGELEN AKÇİN¹
Fatma AÇIK²

ÖZET

Araştırmada, Türk Cumhuriyetlerinde ana dile ilişkin tutumu belirlemeye yönelik ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma 2016-2017 öğretim yılında Türkiye'deki üniversitelerin lisans bölümlerinde ve üniversitelere bağlı TÖMER'lerde öğrenim gören, Türk Cumhuriyetlerinden 189 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucu öğrenci sayısı 174'e indirilmiştir. Ölçek geliştirilmesinde alanyazın taraması, madde havuzu oluşturma, uzman görüşüne başvurma ve pilot uygulama süreçleri izlenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 20 maddeden oluşan ölçek yapısı elde edilmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans % 64.15'tir. Bu ölçek Türk Cumhuriyetlerindeki üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Uygulamanın yapıldığı 174 Özbek öğrenci üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, ölçek modelinin iyi uyum sağladığı görülmüştür. Böylece, "Türk Cumhuriyetlerinde Ana Diline İlişkin Tutum Ölçeği" nin amacına hizmet eden, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Dil tutumu, Türk Cumhuriyetleri, ana dili.

DEVELOPING A SCALE TOWARD THE MOTHER TONGUE ATTITUDE FOR TURKIC REPUBLICS CITIZENS

ABSTRACT

The aim of the study is to develop a scale to determine attitudes towards the mother tongue in the Turkic Republics. The study is carried out in the 2016-2017 academic year in Turkey with 189 undergraduate students from the Turkish Republics at universities and TOMER. As a result of the analyzes, the number of students is reduced to 174. In the development of the scale, literature screening,

¹ Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Arş. Gör. haticevargelen@gmail.com.tr

² Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Prof. Dr. fatmaacik1@gazi.edu.tr

substance pooling, expert opinion and pilot implementation processes are followed. As a result of the exploratory factor analysis, a scale structure consisting of 20 items are obtained. The total variance explained by the scale is 64.15%. This scale is applied to university students in Turkic Republics. Confirmatory factor analysis is performed on 174 Uzbek students, and the scale model is found to be well adapted. Thus, it is shown that ve Attitude Scale Regarding the Mother Tongue in Turkic Republics is a valid and reliable measurement tool that serves the purpose.

Key words: Language attitude, Turkic Republics, mother tongue.

GİRİŞ

Dil ve kimlik kavramları milleti meydana getiren en önemli unsurların başında gelmektedir. İlgili kavramlar birbirleriyle etkileşim içerisindedir. Dil içinde yer aldığı milletin kültür ve değerlerinden etkilenirken, aynı zamanda bunların gelecek kuşaklara taşıma görevini üstlenir. Modern çağın en yaygın devlet yapılanmaları olan ulus devletler de oluşum ve devamlılıklarını sağlama sürecinde dili etkin bir unsur olarak kullanmışlardır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1990'ların başında Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan bağımsız birer ulus devlet olarak ortaya çıkmışlardır. KKTC'de kullanılan Türkçe, alan uzmanlarının bir kısmı tarafından Türkiye Türkçesine daha yakın olmasından dolayı Kıbrıs ağzı isimlendirmesi ile nitelendirildiği için, KKTC Türk Cumhuriyetleri içinde yer almasına rağmen çalışma kapsamının dışında tutulmuştur.

Türk Cumhuriyetlerin ulus devlet olma ve bu kapsamdaki ulus inşa sürecinde dil önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. İlgili Cumhuriyetler, Sovyetler Birliği'ne bağlı buldukları 70 yılı aşkın dönemde, Sovyetler tarafından özellikle dil ve kültüre dayalı birçok müdahaleye maruz kalmışlardır. Uzman'a (2017, s. 41) göre, 1917 Ekim Devrimi sonucu, 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur. Birliğin kurulması ise, en çok Türk dünyasını etkilemiştir. Rusya'nın hâkim ve kurucu üye sıfatıyla uyguladığı milletler politikası ve bunun başat unsuru olan dil politikası Türk dillerini derinden etkilemiştir.

Rusya ve Rusça etkisi ekonomik, tarihi vb. sebeplerle bağımsızlık sonrası dönemde de Türk Cumhuriyetlerinde devam etmektedir. Bu etkiyle birlikte Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız bir devlet olarak kendi dillerini öne çıkarma çabası vardır. Nihayetinde

yeni dönemde de dil unsuru Türk Cumhuriyetleri için öncelikli konular arasında yer almaktadır.

Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasında tarihi, ekonomik, kültürel vb. alanlarda sıkı bağlar, dil ve din ortaklıkları vardır. Bağımsız oldukları dönemde ilgili cumhuriyetleri ilk tanıyan ülkelerden olan Türkiye sürecin devamında da bu ülkelere desteğini sürdürmüştür. Diğer alanlarda olduğu gibi dil alanındaki gelişmeler de Türkiye Cumhuriyeti tarafından yakından takip edilmektedir. Ülkeler arasında özellikle dil ve kültürel alandaki ilişkilerde, dil konusunda ilişkin izlenimler ve sahip olunan bilgi önem taşımaktadır.

Türk Cumhuriyetlerinde dil konusuna ilişkin önemli noktalardan biri dil tutumunun belirlenmesidir. Davranış bilimlerinin önemli kavramlarından olan tutum insan davranışlarını belirlemekten, insanın çevreye uyum sağlamasına kadar birçok konuda etkilidir. Aynı şey dil tutumu için de geçerlidir. Gardner ve Lambert (1972) göre, öğrencilerin dil hakkındaki inançlarını oluşturan ve davranışlarını etkileyen sahip oldukları tutumlardır. Bu nedenle, öğrenenlerin tutumları dil öğreniminde son derece önemlidir.

Tutum, Allport'a (1935) göre, deneyim yoluyla kazanılan, kişinin ilgili olduğu bütün nesne ve durumlara karşı olan tepkileri üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkiye sahip, zihinsel ve nöral bir hazır olma halidir. (Allport, 1935). Dil tutumu ise, insanların kendi dillerine veya başkalarının dillerine karşı sahip oldukları duruş, his, gibi durumları ifade eder (Crystal, 1997, s. 215).

Dilin toplumla ilişkisi nedeniyle dile yönelik oluşturulan tutum, o dilin konuşucularına yönelik de bir algı geliştirilmesini sağlayabilir. Dil tutumunun oluşumu dile dair çeşitli durumlardan etkilenebilir. Aynı zamanda bu durumları etkiler. Tutum ve bu unsurlar arasında karşılıklı ilişki vardır. Bu duruma değinen Richard, Platt & Platt (1992, s. 199)'a göre, dil tutumu farklı dillerin konuşmacılarının birbirlerinin dillerine veya kendi dillerine yönelik tutumları olarak tanımlanabilir. Bir dile yönelik olumlu ya da olumsuz duyguların ifadeleri, dilsel zorluğun ya da basitliğin, öğrenmenin kolaylığının ya da zorluğun, önem derecesinin, zarafetin, sosyal statünün, vb. izlenimlerini yansıtabilir. Bir dile yönelik tutum, insanların o dilin konuşucularının hakkında ne hissettiklerini de gösterebilir.

Sonuç olarak, ana diline ilişkin tutum ile ana dilin akıbeti arasında önemli ilişki bulunmaktadır. Tutum kavramı bu süreçlerde

belirleyici rol oynamaktadır. Zaman zaman çeşitli nedenlerden kaynaklı tersi durumlar gözlemlenmekle birlikte, ana diline ilişkin olumlu tutum süreç içerisinde dilin kullanımı ve gelişmesi yönünde katkı sağlayacaktır. Olumsuz bir tutum geliştirilmesi ise, dilin ilerlemesi ve kullanılması yönünde bariyer görevi görebilir. Bu nedenle ana diline ilişkin tutumun belirlenmesinde doğru ve nitelikli ölçümlerin yapılması ve ölçme araçlarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

AMAC

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin gelişmesi dünyadaki gelişmelerle birlikte her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Bu noktada ilgili Cumhuriyetlerde dil konusu ve bu konuyla bağlantılı olarak dil kullanımı ve tutumunun belirlenmesi önem taşımaktadır. Konuyla ilgili ölçme araçlarının varlığı ve geliştirilmesi sürece katkı sunması açısından gereklidir. Bu çalışma kapsamında da Türk Cumhuriyetlerinde ana diline ilişkin tutumun ölçülmesine yönelik bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, ölçek maddelerinin oluşturulması, geçerlik ve güvenilirlik ile ilgili bilgi verilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırma modeli, betimsel tarama modelidir. Tarama modelleri geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekli ile betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan durum, birey ya da nesne, kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2012, s. 77).

Çalışma Grubu

Denemelik ölçeğin uygulanmasında katılımcıların Türk Cumhuriyetlerinin vatandaşı olması ve üniversiteye kadar olan örgün eğitimlerini kendi ülkelerinde almış olmasına dikkat edilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesinde yapılacak açılımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi için iki ayrı çalışma grubu oluşturulmuştur. Birinci çalışma grubu, Türk Cumhuriyetlerinden gelen 189 gönüllü bireyden oluşmaktadır. Bu bireyler 2016-2017 Eğitim Öğretim Döneminde

Türkiye'deki Üniversitelerin lisans bölümlerinde veya üniversiteye bağlı TÖMER'lerde öğrenim görmektedir.

Tablo 1. Çalışma grubundaki bireylerin betimsel istatistik değerleri

Ülkeler	17-20				21-23											
	Erkek		Kadın		Erkek				Kadın							
	Evli		Bekâr		Evli		Bekâr		Evli		Bekâr		Evli		Bekâr	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Özbekistan	0	0	4	15.4	2	7.1	0	0	0	0	8	17.4	0	0	5	15.2
Kırgızistan	0	0	4	15.4	0	0	2	7.1	0	0	4	8.7	0	0	2	6.1
Azerbaycan	0	0	5	19.2	0	0	6	21.4	0	0	12	26.1	0	0	7	21.2
Türkmenistan	2	7.7	7	26.9	1	3.6	6	21.4	0	0	16	34.8	0	0	8	24.2
Kazakistan	0	0	4	15.4	0	0	11	39.3	2	4.3	4	8.7	0	0	11	33.3
Toplam	2	7.7	24	92.3	3	10.7	25	89.3	2	4.3	44	95.7	0	0	33	100

Tablo 2. Çalışma bireylerinin betimsel istatistik değerleri

24-30								30 ve üzeri							
Erkek				Kadın				Erkek				Kadın			
Evli		Bekâr		Evli		Bekâr		Evli		Bekâr		Evli		Bekâr	
F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1	7.1	1	7.1	0	0	1	3.8	0	0	1	16.7	0	0	0	0
1	7.1	3	21.4	1	3.8	1	3.8	1	16.7	1	16.7	2	20	1	10
0	0	1	7.1	0	0	8	30.8	0	0	0	0	0	0	5	50
1	7.1	3	21.4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	14.3	1	7.1	2	7.7	13	50	3	50	0	0	0	0	2	20
5	35.7	9	64.3	3	11.5	23	88.5	4	66.7	2	33.3	2	20	8	80

Tablo 1 ve 2'de de çalışmaya katılan tüm bireyler; ülkelere, yaş grubuna, cinsiyete ve medeni durumlarına göre frekans ve yüzde şeklinde verilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Denemelik Formun Geliştirilmesi

Konuyla ilgili alanyazını taranmış, geliştirilen ölçme araçları incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda tutum cümlesi olarak kullanılabilecek ifadeler belirlenmiştir.

Yazılan maddeler, madde yazma tekniğine uygun olacak şekilde ölçme ve değerlendirme ile alan uzmanları tarafından gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. Süreç içerisinde 3 alan, 2 ölçme ve değerlendirme uzmanından görüş alınmıştır. Bu şekilde 41 maddeye kadar indirilmiştir. Bu maddelerin ayıklanmasında, tutumun; psikolojik objesi ile ilişkili olup olmaması, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bileşenlerinin dikkate alınması ve olumlu-olumsuz olabileceği durumlar göz önüne alınmıştır. Hazırlanan 41 madde, olumluluk ve olumsuzluk sıralamaları dikkate alınarak ve aynı zamanda cevaplayıcıların bir tepki kurulumuna neden olmayacak şekilde seçkisiz olarak denemelik ölçme yerleştirilmiştir. Ölçek; 5 dereceli, Likert tipi, 41 maddeden oluşmaktadır. Cevap tepkileri olarak; "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum", "Kesinlikle Katılıyorum" ifadeleri kullanılmıştır.

Bireylerin; yaşadıkları ülke, yaş, cinsiyet, medeni durum, evli ise eşinin ana dili, kendisini nasıl tanımladığı (etnik), yaşadığı ülkede kaç yıldır bulunduğu, hangi dilde eğitim aldığı, anne ve babasının ana dilli, günlük iletişimde kullandığı dille ve sıklığı, Türkçeyi nasıl öğrendiği ve hangi dili konuşmayı çok sevdiği, günlük yaşamdaki iletişim durumlarında hangi dilleri ne sıklıkla kullandığıyla ilgili kişisel bilgiler ölçeğin başında verilen sorularla saptanmaya çalışılmıştır.

Ölçek Üzerinde Uygulanan İstatistiksel İşlemler

Nihai formun oluşturulması için, denemelik form üzerindeki 41 maddeden madde toplam test analizleri yapılmıştır. Bu analizler yapılmadan önce, olumsuzluk durumu bildiren 2 madde ters puanlanmış ve verilerin normal dağılım durumları incelenmiştir.

Ön Deneme Uygulaması ve Madde Seçimi

Denemelik form üzerinden veriler, gönüllülük esası ile toplanmıştır. Öncelikle kayıp veri analizi gerçekleştirilerek kayıp verilerin seçkisiz dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Analiz sonucunda ölçeğin tamamını yanıtlamayan 8 birey analize dâhil edilmemiştir.

Düzenlenen veriler üzerinden toplam puanlar alınarak, bunlardan uç değer teşkil eden 7 birey ölçekten çıkarılmıştır. Kullanılacak madde analizi yöntemlerin temel sayılıtların yerine getirilip getirilmediği tespit edilmiştir. Bunun için ilk önce normallik sayılıtsı için (Kalaycı, 2008) “Kolmogorov-Smirnov ve Saphiro-Wilk Normallik Testleri” yapılmış ve çalışma grubunun normal dağıldığı görülmüştür (KS:0.050; $p>.05$, SW:0.986; $p>.05$). Bu analizlerden sonra çalışmaya 174 birey ile devam edilmiştir.

Verilerin Analizi

Açımlayıcı faktör analizi, güvenilirlik katsayısı hesaplamalarında SPSS 22.0 programı; doğrulayıcı faktör analizinde ise Amos.16 programı kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Madde Analizi

Madde analizi yöntemi olarak, ilk önce madde toplam test korelasyonlarına bakılmıştır. Korelasyon katsayısı .20 değerinin üzerinde ve .05 düzeyinde manidar olan maddeler seçilmiştir.

Tablo 3. Denemelik ölçeğin madde toplam test korelasyon değerleri

Maddeler	R _{TopTest}	Maddeler	R _{TopTest}	Maddeler	R _{TopTest}	Maddeler	R _{TopTest}
M1	.51**	M11	.39**	M21	-.11	M31	.62**
M2	.53**	M12	-.05	M22	.58**	M32	.49**
M3	.55**	M13	.68**	M23	.01	M33	.50**
M4	.62**	M14	.68**	M24	.66**	M34	-.12
M5	.67**	M15	.61**	M25	.65**	M35	-.14
M6	.57**	M16	.65**	M26	.54**	M36	-.01
M7	.66**	M17	.58**	M27	.60**	M37	.17*
M8	.67**	M18	.64**	M28	.55**	M38	.52**
M9	.52**	M19	.53**	M29	.49**	M39	.47**
M10	.64**	M20	.57**	M30	.54**	M40	.49**
						M41	.47**

* $p<.05$; ** $p<.01$

Tablo 3 incelendiğinde belirtilen korelasyon değerinin altındaki M12, M21, M23, M34, M35, M36, M37 numaralı maddeler (7 madde) denemelik ölçekten çıkartılmıştır.

Madde toplam test analizleri sonrasında, ölçekte kalan 25 maddeye, ölçeğin yapısını belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmış

ve varimax döndürmesi uygulanmıştır (Blalock, 1960, s. 383). Verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO katsayısı, verilerin ve örneklem büyüklüğünün seçilen analize uygun ve yeterli olduğunu belirlemede kullanılan istatistiksel bir tekniktir. Bartlett Sphericity testi verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini yani, “korelasyon matrisi birim matrise eşittir” hipotezini test eden bir tekniktir.

Tablo 4. KMO ve Bartlett Sphericity testi sonuçları

KMO		0.91
Bartlett Sphericity	Ki-Kare	3237.47
	Serbestlik Derecesi	561
	Manidarlık	.001

KMO katsayısının .91 olarak bulunması veri yapısının faktör analizi yapabilmek için mükemmel düzeyde olduğu anlamına gelmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Bu test sonucunda bir Ki-Kare değeri elde edilmektedir. Ki-Kare değerinin manidar çıkması ($\chi^2=3237.47$; $p<.001$), hipotezin reddedilmesinin ve verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğinin göstergesidir (Field, 2009; Green ve Salkind, 2008).

Daha önce geliştirilen likert tipi ölçekler incelediğinde, literatürde faktör yüklerinin alt sınırı olarak 0,30 ile 0,40 arasında değiştiği görülmektedir. Bu araştırmada temel bileşenler analizine göre madde seçiminde alt sınır olarak 0,30 değeri kabul edilmiş, maddenin iki ayrı faktöre yük vermesi durumunda ise aradaki farkın 0,10'u geçmemesine bir ölçüt olarak görülmüş ve özdeğeri 1,00'den büyük olan faktörler üzerinden işlem yapılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2007). Madde atım sürecinde, madde toplam test korelasyonu, faktör analizi ve ölçeğin iç tutarlık katsayısı birlikte dikkate alınmıştır. Belirtilen ölçütlere uymayan maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Her madde atımından sonra faktör analizi tekrar tekrar uygulanarak ölçeğin faktör yapısı sürekli incelenmiştir.

Tablo 5. Denemelik ölçeğin faktör analizi ve güvenirlik sonuçları

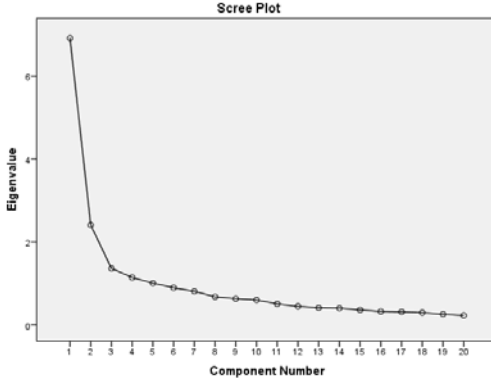
Maddeler	Faktörler				
	1	2	3	4	5
M7	,739				
M8	,714				
M10	,732				
M31	,707		-,436		
M16	,688			,364	
M24	,618				
M2	,610	-,389		-,349	
M3	,602				
M1	,598	-,449		-,379	
M6	,594		,346		-,497
M30	,582				
M28	,582		-,501		
M33	,576		-,496		
M41	,559			,324	
M19	,549			,327	,355
M32	,449	,425			
M39	,384	,685			
M38	,486	,656			
M40	,439	,646			
M11	,386	-,337			,488
Özdeğer	6.91	2.41	1.36	1.14	1.01
Açıklanan Varyans (%)	34.56	12.04	6.81	5.72	5.03
Güvenirlik			0.87		

Tablo 5 incelendiğinde, faktör analizi sonucu özdeğeri 1'den büyük olan 5 faktör bulunmuştur. Birinci faktörün özdeğeri, kendisine yakın olan ikinci faktörün 3 katı kadar ve değişkenin % 34.56'sını tek başına açıklamaktadır. Ayrıca denemelik ölçeğin iç tutarlık katsayısının 0.87 gibi yüksek bir değer çıkması ölçeğin tek boyutlu olma eğiliminde olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Maddenin birden fazla faktöre yüksek değerde yük vermesi, ayrıca bu yükler arası farkın 0.10'den az olması durumunda bu maddeler ölçek kapsamından çıkartılmıştır. Ayrıca her bir faktör yükünü altında en az 3 maddenin bulunmasına dikkat edilmiştir. Özdeğeri en küçük faktörden başlanmak üzere, ölçütlere uymayan maddeler tek tek çıkartılmıştır. Her madde atımından sonra faktör analizi tekrar gerçekleştirilmiş ve faktör yükleri her defasında kontrol edilmiştir. Bunun sonucunda, M4, M5, M9, M13, M14, M15, M17, M18, M20, M22, M25, M26, M29 numaralı maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Ölçeğin varimax rotasyonu sonucunda oluşan durum Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Varimax rotasyonuna göre faktör yük dağılımı

Maddeler	Faktörler				
	1	2	3	4	5
M38	,821				
M40	,804				
M39	,792				
M32	,563				
M24	,551	,350			
M33		,762			
M31		,752			
M28		,679	,328		
M41		,605		,399	
M30	,353	,516			

M1					,804		
M2					,754	,332	
M3					,663		
M10					,661		
M6						,786	
M7			,330			,687	
M8	,336					,615	
M11						,772	
M19						,720	
M16			,387			,362	,620
Özdeğer	3.11	2.90	2.81	2.11	1.91		
Açıklanan Varyans (%)	15.54	14.52	14.03	10.53	9.52		
Güvenirlilik			0.87				

Şekil 1: Ölçeğin Yapısını Gösteren Özdeğer Grafiği

Faktör yük dağılımının daha net görülebilmesi için yapılan varimax rotasyonu sonucunda, ölçeğin 5 bileşenli bir yapıda olduğu gözlenmiştir. Tablo 6 ve Şekil 1 beraber incelendiğinde, kalan 20 maddeden oluşan ölçeğin tek boyutlu ve 5 bileşenden oluştuğu görülmektedir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans % 64.15'tir.

Tablo 7. Ölçekteki maddelerin aritmetik ortalamaları, standart sapmaları, faktör analizi ve faktörlerin cronbach alfa sonuçları

Maddeler ve Bileşenler	Aritmetik Ort.	Standart sapma	Communality	Faktör Yüğü
Bileşen: Millîlik Cr α = .80				
M38 Ülkemde ana dilimiz dışında bir dil kullanmaktan hoşlanmıyorum.	3.06	1.22	.71	.82

M40	Ana dilimizin dışındaki dilleri mecbur kaldığım için konuşurum.	2.94	1.27	.67	.80
M39	Ülkemdeki diğer insanların aralarında ana dilimiz dışında bir dil kullanmasından rahatsız olurum.	2.99	1.31	.66	.79
M32	Ana dilimize yabancı sözcüklerin girmesinden rahatsız olurum.	3.31	1.27	.40	.56
M24	Lokanta, kafe, otel, alışveriş merkezi gibi yerlerinin isminin sadece ana dilimizde olmasını isterim.	3.39	1.18	.53	.55

Bileşen: Ana Dili Kullanımı

Cr $\alpha=.78$

M33	Bir yabancınn ana dilimizi konuştuğunu gördüğümde mutlu olurum.	4.37	.71	.67	.76
M31	Ana dilimizi ve kültürümüzü geliştirmek için yapılacak proje, etkinlik, dernek faaliyetleri gibi çalışmalara katılmak isterim.	4.17	.76	.71	.75
M28	Evleneceğim kişinin ana dilimizi bilmesini isterim.	3.93	.94	.68	.68
M41	Devletin ana dilimizi ve kültürümüzü geliştirmek için bütçeden para ayırmasını desteklerim.	4.04	.94	.56	.61
M30	Ana dilimizin konuşulduğu ortamlara daha kolay uyum sağlıyorum.	4.11	.83	.46	.52

Bileşen: Kimlik

$\alpha=.80$

Cr

M1	Ana dilimizden memnunum.	4.43	.70	.75	.80
M2	Çocuğumun ana dilimizi konuşabilmesi için çaba	4.40	.70	.71	.75

	gösteririm.				
M3	Ana dilimizin kendimi ifade etmem için yeterli bir dil olduğunu düşünürüm.	4.11	.97	.56	.66
M10	Ana dilimiz benim için diğer dillere göre ilk sırada gelir.	4.20	.96	.64	.66
Bileşen: Ana Dilin Gerekliliği					
Cr α=.79					
M6	Ana dilimiz kaybolursa kültürümüzün de kaybolacağına inanırım.	4.21	.97	.75	.79
M7	Ana dilimizin kimliğimizi korumak açısından önemli olduğunu düşünürüm.	4.32	.77	.74	.69
M8	Ana dilimizi korumak için yasalar çıkarılmasını desteklerim.	4.14	.90	.65	.62
Bileşen: Öngörü					
Cr α=.70					
M11	Çocukların ana dilimizi okulda öğrenmesi önemlidir.	4.22	.99	.65	.77
M19	Ana dilimizin öneminin gelecekte artacağına inanırım.	4.03	.86	.63	.72
M16	Ana dilimizin ülkemizin geleceği için önemli olduğunu düşünürüm.	4.32	.71	.71	.62

Tablo 7 incelediğinde, her bileşenin adı, iç tutarlık katsayısı, kapsamındaki maddeler, her bir maddenin aritmetik ortalaması, standart sapması, communality ortak varyans değeri ve faktör yükleri görülmektedir. Buna göre, kapsamındaki maddeler açısından, 1. bileşen “Millilik”, 2. bileşen “Ana Dili Kullanımı”, 3. bileşen “Kimlik”, 4. bileşen “Ana Dili Gerekliliği” ve 5. bileşen “Öngörü” adlarını almıştır.

Tablo 8. Bileşen ve toplam puan korelasyonları

Bileşenler	Millilik	Ana Dili Kullanımı	Kimlik	Ana Dili Gerekli liği	Öngörü
Millilik	Pearson M.Ç.K. .K.	-			
Ana Dili Kullanım	Pearson M.Ç.K. .K.	.43**	-		
Kimlik	Pearson M.Ç.K. .K.	.28**	.53**	-	
Ana Dili Gerekli liği	Pearson M.Ç.K. .K.	.47**	.52**	.56**	-
Öngörü	Pearson M.Ç.K. .K.	.21**	.42**	.53**	.47**
Toplam	Pearson M.Ç.K. .K.	.70**	.72**	.70**	.75**

*p<.05; **p<.01

Tablo 8’de her bileşenin birbiriyle ve toplam puanla korelasyon değerleri görülmektedir. Buna göre ölçekle en yüksek ilişkiyi “Ana Dili Gerekli liği” bileşeni vermiştir. En düşük uyumu ise, “Öngörü” bileşeni vermiştir. Bileşenler arasındaki en yüksek ilişki “Kimlik” ve “Ana Dili Gerekli liği” bileşenleri arasındadır. En düşük ilişki ise, “Millilik” ve “Öngörü” bileşenleri arasındadır.

Güvenirlilik

Denemelik ölçeğin kendisinin ve alt boyutlarının, ayrıca nihai formun iç tutarlık katsayıları Cronbach α katsayısı kullanılarak

hesaplanmıştır. Ölçeğin bütününe ait iç tutarlık katsayısı .87 ($p<.05$) olarak bulunmuştur. Bileşenlerin iç tutarlıkları tek tek incelediğinde; Millilik bileşeni için .80 ($p<.05$), Ana Dili Kullanımı bileşeni için .78 ($p<.05$), Kimlik bileşeni için .80 ($p<.05$), Ana Dili Gerekliği bileşeni için .79 ($p<.05$), Öngörü bileşeni için .70 güvenilirlik değerleri bulunmuştur. Sosyal bilimler için alt sınır .70 ($p<.05$) olarak kabul edildiği düşünülürse, ölçeğin alt bileşenleri ve ölçeğin tamamına ait olan iç tutarlık katsayılarının oldukça yüksek görülmektedir.

Geçerlik

Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin, kanıtlar elde etmek için bireylerin yaşadıkları ülkelere, yaş gruplarına, cinsiyetlerine ve medeni durumlarına göre ikili olarak karşılaştırılmışlardır. Bu değişkenler açısından, toplam ölçek puanları ortalamaları, bağımsız gruplar için t testi ile karşılaştırılmıştır.

Araştırma boyunca tüm analizlerde, verilerin normallik sayılıtsı göz önüne alınmış, buna uygun parametrik (ANOVA ve T-testi) testler yapılmış ve manidarlık düzeyi olarak .05 değeri kabul edilmiştir. Ayrıca .01 düzeyinde manidar olanlar da belirtilmiştir.

Tablo 9. Ülkelere göre ölçek toplam puanı için yapılan varyans analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F değeri	P*
Gruplar arası	3342.07	4	835.52		
Gruplar içi	48080.81	169	284.50	2.94	.02*
Toplam	51422.87	173			

* $p<.05$; ** $p<.01$ Varyansların homojenliği için Levene Testi $F=.07$; $p>.05$

Tablo 9'da görüldüğü gibi, ülkelere göre tutum puan ortalamaları arasındaki farkın manidarlığını test etmek için yapılan varyans analizi sonucunda F değeri manidardır. ($F=2.94$; $p<.05$). Buna göre ülkelerin tutum puanları arasında manidar bir farklılaşma vardır. Bu manidarlığın hangi ülkelere göre farklılaştığını görmek için yapılan LSD testi sonucuna göre; Kırgızistan ile Türkmenistan

arasında Kırgızistan lehine, Kırgızistan ile Kazakistan arasında ise Kırgızistan lehine, Azerbaycan ile Türkmenistan arasında Azerbaycan lehine, Azerbaycan ile Kazakistan arasında Azerbaycan lehine, manidar bir farklılıklar bulunmuştur.

Tablo 10. Cinsiyete Göre Ölçek Toplam Puanı İçin Yapılan T Testi

Cinsiyet	N	Ort.	SS	T değeri	Sd	P
Erkek	85	155.95	16.64	3.09	172	.002**
Kadın	89	148.07	17.01			

*p<.05; **p<.01 Varyansların homojenliği için Levene Testi F=.06; p>.05

Tablo 10'da görüldüğü gibi cinsiyet açısından erkekler lehine manidar bir farklılık bulunmaktadır (t=3.09; p<.01).

Tablo 11. Medeni duruma göre ölçek toplam puanı için yapılan t testi

Medeni Durum	N	Ort.	SS	T değeri	Sd	P
Evli	18	155.94	23.50	.79	18.96	.44
Bekar	156	155.46	16.40			

*p<.05; **p<.01 Varyansların homojenliği için Levene Testi F=8.79; p<.01

Tablo 11'de görüldüğü gibi medeni durum açısından manidar bir farklılık bulunamamıştır (t=.32; p>.05).

Tablo 12. Yaş gruplarına göre ölçek toplam puanı için yapılan varyans analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F değeri	P
Gruplar	1626.20	3	542.07	1.85	.14

arası

Gruplar içi	49796.68	170	292.92
Toplam	51422.87	173	

*p<.05; **p<.01

Varyansların

homojenliği için Levene Testi F=.81; p>.05

Tablo 12’de görüldüğü gibi, yaş gruplarına göre tutum puan ortalamaları arasındaki fark manidar değildir (F=1.59; p>.05).

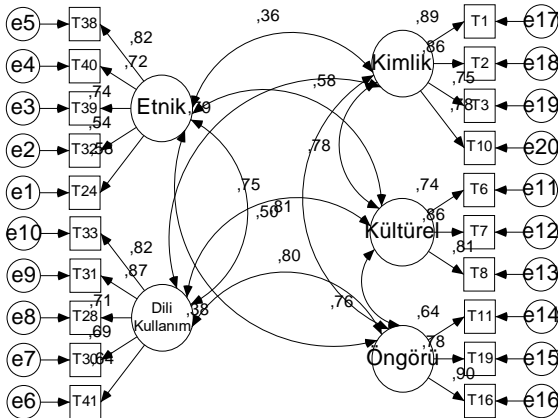
Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi ile belirlenen model doğrulayıcı faktör analiziyle test edilmiştir. Analizler sonucunda modellere ilişkin uyum indeksleri tablo 13’te verilmiştir. Tablo 13’te modellere ilişkin verilen değerler model üzerinde herhangi bir modifikasyon yapılmadan elde edilen ham değerlerdir.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ^2/df) 1,783 ($\chi^2=285,21$ $df=160$); kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA) 0,066; Tucker-Lewis indeksi (TLI) değeri 0,929 ve karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) değeri ise 0,941 olarak elde edilmiştir. Bir modelin özellikle karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) ve Tucker-Lewis indeksi (TLI) değerlerinin 0,90 veya üzerinde olması iyi uyum sağladığı anlamına gelmektedir. χ^2/df değerinin de 3’ten küçük olması modelin iyi derecede uyum sağladığını göstermektedir.

Tablo 13. Doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri

Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd < 5$	1,783
GFI > 0.90	0.925
AGFI > 0.90	0.911
CFI > 0.90	0.941
RMSEA < 0.08	0.066
RMR < 0.08	0.045

SONUÇ

Ölçek geliştirme sürecinde elde edilen verilere yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda nihai ölçek 20 maddeden oluşmuştur. Yapılan varimax rotasyonu sonucunda, ölçeğin 5 bileşenli bir yapıda olduğu gözlenmiştir. Ölçek tek boyutlu ve 5 bileşenden oluşmaktadır. 5 bileşenin açıkladığı toplam varyans % 64.15'tir. Bu bileşenler: 1. "Millilik", 2. "Ana Dili Kullanımı", 3. "Kimlik", 4. b "Ana Dili Gerekliliği" ve 5. "Öngörü" dür.

Ölçeğin bütününe ait Cronbach's Alfa katsayısı 0.87 ($p < .05$) olarak bulunmuştur. Bileşenlerin iç tutarlıkları tek tek incelediğinde; Millilik bileşeni için .80 ($p < .05$), Ana Dili Kullanımı bileşeni için .78 ($p < .05$), Kimlik bileşeni için .80 ($p < .05$), Ana dili gerekliiği bileşeni için .79 ($p < .05$), Öngörü bileşeni için .70 güvenilirlik değerleri bulunmuştur. Sosyal bilimler için alt sınır .70 ($p < .05$) olarak kabul edilmesinden yola çıkılarak, ölçeğin alt bileşenleri ve ölçeğin tamamına ait olan iç tutarlık katsayılarının oldukça yüksek görüldüğü söylenebilir.

Geliştirilen ölçek çalışması Türk cumhuriyetlerine gidilerek oradaki üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Bu uygulamanın yapıldığı 174 Özbek öğrenci üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, ölçek modelinin iyi uyum sağladığı görülmektedir.

Bulduğumuz sonuçlar, "Türk Cumhuriyetlerinde Ana Diline İlişkin Tutum Ölçeği" nin amacına hizmet eden, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili Cumhuriyetler hakkında yapılan dil çalışmalarına ve ana diline ilişkin tutum hakkındaki çeşitli alanlardaki çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. (1935). Attitudes. In C. Murchison (Ed.), *Handbook of Social Psychology*. Worcester, MA, US: Clark University Press.
- Ballock, H. M. (1960). *Social Statistics*. New York: McGraw-Hill.
- Crystal, D. (1997). *A Dictionary of Linguistics And Phonetics*, 4th Ed. Oxford, UK: Blackwell.

- Çokluk, Ö. S. ve Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, S. (2014). *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik: Spss ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, 3rd Edition. London: Sage.
- Gardner, R. ve Lambert, W. (1972). *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Rowley, MA: Newbury House.
- Green, S., B. ve Salkind, N., J. (2008). *Using SPSS For Windows and Macintosh. Analyzing and Understanding Data*. (5th Edition). New Jersey: Pearson, Prentice Hall.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (3. Baskı)*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Longman Dictionary Of Language Teaching and Applied Linguistics (2nd Ed.)*. (1992). Essex, UK: Longman Publishers.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics (5th Ed.)*. New York: Allyn and Bacon.
- Uzman, M. (2017). Sovyetler Birliği'nde Dil Politikası. *Liberal Düşünce Dergisi*, 88, 41-56.